

УДК 338.43.003.13 (477.83)
JEL: Q1, Q13, Q18

Тетяна Тимофіїв

Львівський національний аграрний університет
Україна

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

У статті розглянуто основні аспекти формування сприятливого економічного середовища шляхом удосконалення інституційного забезпечення молокопродуктового підкомплексу. Ідентифіковано проблеми, що перешкоджають успішній трансформації сільського господарства в агробізнес у молочному секторі та запропоновано систему заходів щодо реформування інституційної інфраструктури молокопродуктового підкомплексу.

Ключові слова: *економічне середовище, інститут, інституційна інфраструктура, інституційне забезпечення, молокопродуктовий підкомплекс, система «виробництво – переробка молока».*

Татьяна Тимофиев

Львовский национальный аграрный университет
Украина

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПОДКОМПЛЕКСА

В статье рассмотрены основные аспекты формирования благоприятной экономической среды путем совершенствования институционального обеспечения молокопродуктового подкомплекса. Идентифицированы проблемы, препятствующие успешной трансформации сельского хозяйства в агробизнес в молочном секторе, и предложена система мер по реформированию институциональной инфраструктуры молокопродуктов подкомплекса.

Ключевые слова: *экономическая среда, институт, институциональная инфраструктура, институциональное обеспечение, молокопродуктовый подкомплекс, система «производство – переработка молока».*

Tetyana Tymofiiiv

Lviv National Agrarian University
Ukraine

INSTITUTIONAL MAINTENANCE OF THE MILK PRODUCTIVE SUBCOMPLEX FUNCTIONING

The purpose of the article is the formation of proposals to improve the institutional support of milk productive subcomplex. The main aspects of a favorable economic environment by improving the institutional support of milk subcomplex are discussed. The main problems that hinder the successful transformation of agriculture into agribusiness in the dairy sector are identified and the system of measures for reform of the institutional infrastructure of milk subcomplex are proposed. To ensure the effective functioning of the system «production - processing of milk» it is necessary to debug the normal functioning of the institution of business partnership and implementation of measures to eliminate the institute of mediation, improve the functioning of the institution and the right pricing and overcome the negative effects of informal institutions. The particular attention in the article is focused on improving governance subsystems as the main institute of the institutional infrastructure of milk subcomplex.

Key words: *economic environment, institute, institutional infrastructure, institutional support, milk productive subcomplex, the system «production - processing of milk».*

Постановка проблеми. Молоко та молочні продукти відіграють важливе значення для формування повноцінного раціону харчування населення. Цим пояснюється стратегічна важливість молокопродуктового підкомплексу АПК у контексті продовольчої безпеки держави. В Україні на теперішній момент розвиток молокопродуктового підкомплексу суттєво відстає від рівня розвинутих держав світу, незважаючи на здійснення заходів щодо підвищення ефективності функціонування підкомплексу та вирішення його проблем. Це нашоує на думку, що є проблема вищого порядку, яка спричиняє зниження ефективності здійснюваних заходів та значною мірою викликає низку інших проблем, які складно піддаються вирішенню на сучасному етапі. На наш погляд, нею виступає несприятливість економічного середовища молокопродуктового підкомплексу. Економічне середовище є своєрідним фундаментом, на якому базується функціонування галузі. Якщо він перебуває у неналежному стані, то будь-які заходи щодо підвищення ефективності взаємодії суб'єктів економічних відносин чи інші кроки щодо вирішення проблем галузі не матимуть достатнього ефекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки зростає науковий інтерес до вивчення впливу економічного середовища та інституційної інфраструктури на успішний розвиток економіки. Цією проблематикою займаються провідні вітчизняні науковці, зокрема такі, як: Т. В. Божидарнік [1; 2], В. В. Зіновчук [3], І. Г. Костирко [4], О. Г. Шпикуляк [5] та ін. Однак є потреба в поглибленому дослідженні в розрізі галузей народного господарства, зокрема, з метою формування концепції інституційного забезпечення функціонування молокопродуктового підкомплексу.

Мета статті – формування пропозицій щодо вдосконалення інституційного забезпечення молокопродуктового підкомплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення проблем молокопродуктового підкомплексу доцільно розпочинати з першопричини – проблем середовища. Формування сприятливого економічного середовища дасть змогу реалізувати повноцінний вплив регулятивних заходів щодо підвищення економічної ефективності функціонування молокопродуктового

підкомплексу та системи «виробництво – переробка молока» як його частини.

В українській економіці після зміни економічної системи з планового типу на ринковий відбулася зміна основоположних принципів економічної політики, однак застарілі, неефективні інститути впродовж тривалого часу продовжували функціонувати та справляли негативний вплив на розвиток економіки, а новосформовані інститути розвивалися повільно і часто неправильно. Тому основною причиною того, що сформувалось несприятливе для успішного розвитку економічних процесів економічне середовище, можна вважати помилки трансформаційного періоду [6, с. 177].

Формування інституційної інфраструктури, яка сприятиме зростанню економічної ефективності функціонування молокопродуктового підкомплексу, зокрема за допомогою створення умов для налагодження ефективних економічних взаємовідносин між його суб'єктами, називають інституційним забезпеченням функціонування молокопродуктового підкомплексу. За словами вчених, «процеси ринкових трансформацій в Україні, з одного боку, дістали своє вираження у нестійкості інституційного середовища та недосконалої механізмів правового забезпечення економічних відносин на аграрному ринку, а з іншого боку – посилили значущість неформальних підойм взаємодії його суб'єктів» [7, с. 63].

Аналіз економічного середовища молокопродуктового підкомплексу дав змогу встановити, що процес економічного обміну між його суб'єктами відбувається неефективно, що зумовлено низкою проблем, у тому числі інституційного характеру. Зокрема, неефективно функціонують інститути посередництва, ділового партнерства та права, є певні проблеми з функціонуванням інституту ціноутворення. Крім того, нормальній реалізації економічних відносин між виробниками молока та переробними підприємствами перешкоджає вплив таких неформальних інститутів, як корупція та бюрократія. Додатково виявлено проблеми недостатності розвитку інституту кооперації.

Фундаментом для розвитку ефективного сільськогосподарського виробництва в Україні є процес становлення агробізнесу як «нової інституціональної складової економіки країни, що передбачає паритетну взаємодію всіх учасників продуктового ланцюга та суміжних галузей на ринкових засадах» [3, с. 157]. Наявне інституційне середовище відповідає традиційному типу сільського господарства, яке морально застаріле. Тому є необхідність трансформації традиційного агропромислового комплексу в агробізнес. Вважаємо, що передумовою успішного розвитку молочного агробізнесу є створення сприятливого економічного середовища з відповідною інституційною інфраструктурою, яка відповідатиме вимогам трансформованого агропромислового виробництва. Економічні відносини в умовах нового способу організації агропромислового виробництва повинні ґрунтуватись передусім на забезпеченні еквівалентного обміну та налагодженні партнерських відносин між усіма ланками молочного продуктового ланцюжка.

Формування сприятливого інституційного середовища може відбуватись за допомогою усунення неефективних інститутів і створення нових або за допомогою проведення реформ. Вважаємо, що на теперішньому етапі розвитку молокопродуктового підкомплексу перший спосіб є недоцільним для застосування, зважаючи на його складність і затратність. Крім того, на наше переконання, проблема полягає не у відсутності певних інститутів, а в тому, що наявні інститути не виконують покладених на них функцій повною мірою. Тому в контексті інституційного забезпечення функціонування системи «виробництво – переробка молока» другий спосіб є більш прийнятним. У цілому в молокопродуктовому підкомплексі вже наявні необхідні інститути ринкового типу, на базі яких може відбутися трансформація сільського господарства в агробізнес. Проблема полягає в необхідності реалізації системи обґрунтованих і раціональних заходів щодо реформування наявних інститутів з метою забезпечення передумов підвищення ефективності виробництва та переробки молока.

Інститути, які входять до складу інституційної інфраструктури, тісно пов'язані між собою, тому повноцінне підвищення ефективності функціонування конкретних інститутів неможливе без комплексного характеру реформування інституційної інфраструктури в цілому. Реформування середовища, в якому відбувається взаємодія підприємств з виробництва та переробки молока, має бути послідовним, обґрунтованим і всеосяжним процесом, обов'язковою характеристикою якого повинна бути відсутність розтягування в часі. Затягування трансформаційного періоду та розбалансування в часі здійснюваних заходів призводять до зростання рівня невизначеності середовища, відсутності позитивного ефекту від здійснення відірваних один від одного кроків цілісної реформи та можуть призвести до ще більшого ускладнення ситуації.

У зв'язку з викладеним пропонуємо реалізувати комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на покращання функціонування окремих інститутів, метою яких є вдосконалення взаємодії підприємств з виробництва і переробки молока.

Одним із першочергових кроків комплексної системи заходів створення сприятливого інституційного середовища для розвитку ефективних взаємовідносин між підприємствами з виробництва молока та молочних продуктів вважаємо усунення інституту посередництва з ланцюга «виробництво – переробка». Посередницькі організації, що діють у молокопродуктовому підкомплексі, знижують ефективність функціонування системи «виробництво – переробка молока», тому взаємодія між сферою виробництва молока-сировини й молочною промисловістю, на нашу думку, має відбуватись налагодженням прямих двосторонніх відносин без посередників.

Вважаємо, що процес усунення посередників із системи відносин між виробниками молока та переробною промисловістю має здійснюватись з врахуванням таких аспектів:

- неприпустимість заходів адміністративного впливу;
- усунення посередницьких організацій повинно компенсуватися одночасним сумірним налагодженням тісних партнерських взаємовідносин між підприємствами з виробництва та переробки молока;
- налагодження партнерських відносин між суб'єктами системи «виробництво – переробка молока» має ґрунтуватися на спільному економічному інтересі.

Для забезпечення ефективного функціонування інституту ділового партнерства насамперед необхідно забезпечити чіткість і юридичну грамотність укладених договорів про співпрацю, у тому числі з метою недопущення можливості подвійного трактування умов договору. Зважаючи на це, для забезпечення захисту інтересів виробників молока, як менш захищеної сторони, необхідним є надання їм належного інформаційного забезпечення з юридичних аспектів організації економічних відносин. На наш погляд, таке забезпечення повинно здійснюватися у формі консультацій дорадчих органів, причому на початковому етапі реформування системи відносин у молокопродуктовому підкомплексі вони повинні надаватися безкоштовно. Витрати на забезпечення цього процесу має взяти на себе держава в рамках упровадження програм підтримки розвитку сільськогосподарських товаровиробників.

Не можна залишити поза увагою ту обставину, що під час формування відносин між підприємствами, що спеціалізуються на молочному скотарстві, та молокопереробними підприємствами досить поширеним є факт опортуністичної поведінки останніх, яка проявляється у зловживанні олігополістичним становищем на ринку, невиконанні умов контрактів, встановленні не вигідної для виробника, часто штучно заниженої, ціни на молоко. Цьому сприяє той факт, що права виробників молока не є достатньою мірою захищені, під час укладання контрактів відсутні регулювальні механізми, що забезпечували б справедливість економічного обміну й еквівалентність розподілу економічного результату. Тому є необхідність у регулюванні формування економічних взаємовідносин між підприємствами з виробництва та переробки молока. Регуляторами цього процесу, на наш погляд, мають стати розроблені й законодавчо закріплені принципи контрактних взаємовідносин. Вважаємо, що наявність чітких та обов'язкових до виконання правил організації контрактної взаємодії сприятиме впорядкуванню відносин у молокопродуктовому підкомплексі та формуванню взаємовигідного ділового партнерства. Крім того, окреслені заходи стануть базою для створення й розвитку вертикально інтегрованих структур у системі «виробництво – переробка молока», які вважаємо ефективною формою функціонування інституту ділового партнерства в молокопродуктовому підкомплексі.

Ефективність функціонування інституту ділового партнерства безпосередньо залежить від дієвості інституту права. Однією з основних функцій інституту права є регулювання контрактних взаємовідносин. Через низку причин інститут права на теперішній час не є дієвим і не забезпечує

гарантій суб'єктам, що взаємодіють у підсистемі забезпечення економічного обміну. Така ситуація посилює невизначеність середовища, а отже, здійснює значний негативний вплив на ефективність функціонування системи «виробництво – переробка молока». Для підвищення ефективності функціонування цієї системи та формування ефективних економічних взаємовідносин усередині системи необхідною є реалізація системи заходів відповідними державними структурами щодо покращання функціонування інституту права, що має включати поліпшення правового розвитку молокопродуктового підкомплексу, вдосконалення правового регулювання контрактних взаємовідносин у системі «виробництво – переробка молока», підвищення ефективності діяльності господарських судів і зближення вітчизняного законодавства з нормативно-правовою базою розвинутих країн.

Інститут ціноутворення є типово ринковим інститутом. Зважаючи на особливості ринкового саморегулювання, удосконалення його функціонування не може відбуватися за рахунок здійснення урядом прямих заходів впливу. Як відомо, держава може впливати на процес ціноутворення прямими та непрямими методами (адміністративними та ринковими). Окремі науковці обґрунтовують доцільність проведення політики жорсткого державного цінового регулювання для забезпечення справедливих та взаємовигідних економічних взаємовідносин. Проте, на нашу думку, жорстке регулювання цін є абсолютно недоречним у ринковій системі, зокрема це стосується ціноутворення в молокопродуктовому підкомплексі. Використання адміністративних методів регулювання економіки в цьому контексті загрожує виникненням цілком протилежного ефекту до очікуваного. Встановлення фіксованих (наприклад, мінімальних закупівельних) цін замість урегулювання цінової ситуації на ринку призводить до виникнення підприємницьких змов, неформальних домовленостей, опортуністичної поведінки молокопереробних підприємств та в кінцевому результаті до тінізації економіки.

На нашу думку, забезпечити ефективне функціонування інституту ціноутворення можна лише за рахунок здійснення заходів непрямого впливу, зокрема створенням сприятливих умов економічного середовища.

Інститут державного контролю має важливе значення для забезпечення нормального функціонування молокопродуктового підкомплексу, зокрема сприяє формуванню справедливої і взаємовигідної взаємодії. Для забезпечення справедливих відносин між виробниками і переробниками молока необхідною є реалізація двох заходів:

- реального і дієвого контролю за дотриманням антимонопольного законодавства;
- належного контролю за якістю молочної продукції.

Інститут державного регулювання на рівні молокопродуктового підкомплексу АПК представлений Міністерством аграрної політики та продовольства України і регіональними управліннями агропромислового розвитку. Він є складовою частиною інституційної інфраструктури, основна

функція якої полягає у створенні сприятливого економічного середовища для здійснення ефективної взаємодії суб'єктів молокопродуктового підкомплексу. Особливість заходів щодо вдосконалення інституту державного регулювання полягає в тому, що вони повинні стати основою державної аграрної політики, яка б відповідала сучасній парадигмі розвитку агропромислового комплексу. На нашу думку, створення середовища, здатного забезпечити високу ефективність взаємодії суб'єктів господарювання в межах системи «виробництво – переробка молока», можливе опосередкованим чином унаслідок забезпечення виконання державними органами – складовими частинами інституту державного регулювання таких завдань:

1) контроль пропорційності та злагодженості розвитку молокопродуктового підкомплексу;

2) розробка методичних рекомендацій, бізнес-планів і програм розвитку та підтримки молочного бізнесу з наступним їх розповсюдженням через регіональні управління агропромислового розвитку серед агропідприємців;

3) створення передумов вільного доступу виробників молока до кредитних ресурсів;

4) робота над покращанням інвестиційного клімату в державі та підвищенням інвестиційної привабливості молочної галузі;

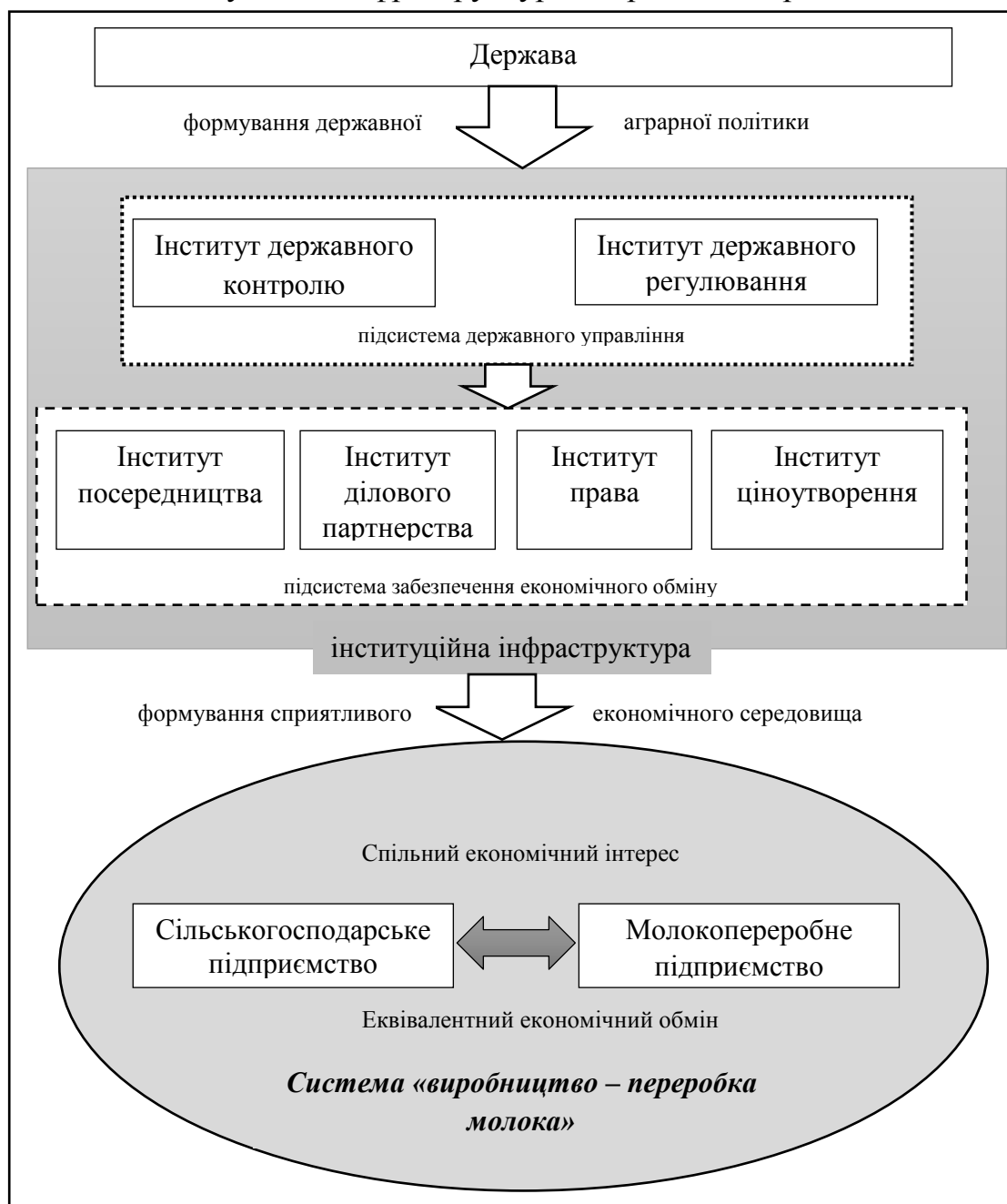
5) формування загальної стратегії розвитку молокопродуктового підкомплексу із урахуванням актуальних тенденцій на вітчизняному та світовому молочних ринках.

Удосконалення інституту державного регулювання в перспективі повинно призвести до формування єдиної й послідовної державної аграрної політики, що сприятиме розвитку аграрного сектору української економіки.

Крім перелічених вище формальних інститутів, значний вплив на розвиток економічних відносин і процес здійснення економічного обміну справляють такі неформальні інститути, як корупція, бюрократія та лобіювання. Актуальною проблемою є значне проникнення окреслених інститутів в усі економічні процеси, що спричиняє неможливість їхнього повного усунення в окремому сегменті (зокрема, у молокопродуктовому підкомплексі). Тому важливим пріоритетом державної політики на сучасному етапі побудови ефективної національної економіки має стати боротьба з корупцією, надмірною бюрократизацією та приведення інституту лобіювання в правове поле. Завдання усунення негативного впливу неформальних інститутів на функціонування молокопродуктового підкомплексу має бути покладено на державні органи виконавчої влади та Антикорупційний комітет. Тільки за умови комплексного підходу до подолання цих негативних явищ можливо досягти ефективного функціонування економіки та молокопродуктового підкомплексу зокрема.

Зважаючи на визначальну роль інститутів у формуванні ефективності взаємовідносин підприємств молокопереробної промисловості із сільськогосподарськими підприємствами, що виробляють молоко, є достатні підстави вважати, що впровадження в практику перелічених заходів

інституційного забезпечення функціонування молокопродуктового підкомплексу призведе до формування сприятливого економічного середовища для підвищення функціонування системи «виробництво – переробка молока». Процес формування економічних взаємовідносин у системі «виробництво – переробка молока» з урахуванням висловлених пропозицій щодо вдосконалення інституційної інфраструктури зображено на рис. 1.

Рис. 1. Вплив інституційної інфраструктури на формування економічних взаємовідносин у системі «виробництво – переробка молока»

Джерело: розробка автора.

Висновки. Удосконалення інституційного забезпечення функціонування молокопродуктового підкомплексу сприятиме завершенню процесу

перетворення сільського господарства на агробізнес, що має стати основою успішного розвитку аграрного сектора, зокрема молочного скотарства та молочної промисловості. Для забезпечення ефективного функціонування системи «виробництво – переробка молока» необхідним є налагодження нормального функціонування інституту ділового партнерства та здійснення заходів щодо усунення інституту посередництва, покращання функціонування інституту права й ціноутворення та подолання негативних наслідків впливу неформальних інститутів. Особливу увагу необхідно зосередити на вдосконаленні підсистеми державного управління, як такої, що має визначальний вплив на функціонування підсистеми забезпечення економічного обміну.

Список використаних джерел

1. Божидарнік Т. В. Розвиток молокопродуктового підкомплексу АПК в умовах глобалізації: теоретико-методологічні та прикладні аспекти: монографія / Т. В. Божидарнік. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2011. – 412 с.
2. Божидарнік Т. В. Інституціональні детермінанти структурної перебудови молочного сектора Волинської області / Т. В. Божидарнік // Економіст. – 2011. – № 10. – С. 56–58.
3. Зіновчук В. В. Управління трансакційними витратами в агробізнесі [Електронний ресурс] / В. В. Зіновчук, О. П. Власенко // Management theory and studies for rural business and infrastructure development: Research papers. – 2009. – № 17(2). – Режим доступу: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/viewFile/502/528>.
4. Костирко І. Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект / І. Г. Костирко, С. В. Тимофіїв // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 81–86.
5. Шпикуляк О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О. Г. Шпикуляк. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2010. – 396 с.
6. Тимофіїв Т. Ю. Застосування концепції агробізнесу в контексті підвищення ефективності взаємовідносин у молокопродуктовому підкомплексі АПК / Т. Ю. Тимофіїв // Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств: матеріали III Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф. – Львів: ЛНАУ, 2014. С. 177–180.
7. Кирилюк Є. М. Реалізація інтересів суб'єктів аграрного ринку у господарській системі сучасної України / Є. М. Кирилюк // Економіка України. – 2012. – № 11. – С. 62–75.

References

1. Bozhydarnik, T. V. (2011), *Rozvytok molokoproduktovoho pidkompleksu APK v umovakh hlobalizatsii: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty* [Development of milk subcomplex AIC under globalization: theoretical, methodological and practical aspects], RVV of Lutsk NTU, Lutsk, Ukraine.
2. Bozhydarnik, T. V. (2011), Institutional determinants of restructuring the dairy sector in Volyn region. *Ekonomist*, no. 10, pp. 56–58.

3. Zinovchuk, V. V. and Vlasenko, O. P. (2009), The transaction cost management in agribusiness. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, [Online], vol. 15, no. 2, available at: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/viewFile/502/528>.

4. Kostyrko, I. G. and Tymofiiiv, S. T. (2014), The perfection of institutional infrastructure and its evaluation: theoretical aspect. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 81–86.

5. Shpykuliak, O. H. (2010), *Instytuttsii u rozvytku ta rehuliuванні ahrarnoho rynku* [The institutions in the development and regulation of the agricultural market], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

6. Tymofiiiv, T. Y. (2014), The use of the concept of agribusiness in the context of improving the efficiency of milk subcomplex relationships in milk productive subcomplex AIC. *Efektivnist funktsionuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv* [Effectiveness of agricultural enterprises functioning], The III international conference «Effectiveness of agricultural enterprises functioning», Lviv national agrarian university, Lviv, Ukraine, the 22 of May, 2014, pp. 177–180.

7. Kyryliuk, Ie. M. (2012), Implementation of the interests of the agricultural market in the economic system of modern Ukraine. *Economy of Ukraine*, no. 11, pp. 62–75.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Тимофіїв Т. Інституційне забезпечення функціонування молокопродуктового підкомплексу [Електронний ресурс] / Т. Тимофіїв // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2016. – Vol. 2. – No. 1. – С. 142–151. – Режим доступу : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Tymofiiiv, T. (2016), Institutional maintenance of the milk productive subcomplex functioning. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 2, no. 1, available at: www.are-journal.com.